

Durmuş Hocaođlu

Milliyetçilik “İşte Öyle Bir Şey” mi?

Zaman., 25 Temmuz 2003, Cuma., s.12 [“Yorum” sayfası]

Durmuş Hocaođlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 30

Atıf:

- Hocaođlu, Durmuş., “Milliyetçilik “İşte Öyle Bir Şey” mi?“, *Zaman.*, 25.07.2003, Cuma., s.12

Not:

- 1: Fotoğraf basılı metne sayfa editörü tarafından konmuştur.
- 2: Orijinal metindeki “Milliyetçilik Yeni Bir İcad mı?” ara başlığı basılı metinde iptal edilmiştir.

ZAMAN

Çok tekrar ede-eder zihinlerde yerleşen veya yerleştirilen birtakım kavramların mükemmelen anlaşıldığı şeklindeki yaygın kanâat, hiç de doğru değildir. Yâni, eğer bir konu hakkında “işte öyle bir şey” şeklinde yaygın bir kanâat zihinlerde baskın bir şekilde hüküm sürmekte ise burada câlib-i dikkat “bir şey” var diyebiliriz. Milliyetçilik hakkındaki yaygın kanâat de böyledir; hemen herkes O’nun ne olduğu bildiğini düşünür ve bir çırpıda da tanımlamaya kalkışır. Ama mes’ele bu kadarcık basit mi acaba? Her tanımlama tehlikelidir diyen Latin özdeyişini dikkate alarak, bu suale, “hayır” diyebiliriz; evet, her tanımlama tehlikelidir, bilhassa kapsamı aşırı geniş kavramlara yönelik rijid tanımlamalar. Zîra, böyle bir teşebbüs, tanımlanacak “şey”in birçok unsur ve elemanını dışarıda bırakmak gibi bir risk taşır.

Milliyetçilik de öyle; aşırı geniş bir kapsamı olan bu kavramı her rijid tanımlama denemesi ancak O'nun bir kısmını tanım çerçevesi içerisine dâhil edebilir ki bu da kavramın definitif bir hâle getirilememesine ve hattâ daha da bulanık bir şekle bürünmesine sebebiyet verebilir.

Milliyetçilik'in tanımındaki bu zorluk, muhtelif milliyetçilik kavramlarında da görülebilir; gerçekten de, Milliyetçilik'in hiç de "işte öyle bir şey" olmadığı, kavramlar dünyasına girilince anlaşılıyor. Gerçekten de Milliyetçilik, "işte öyle bir şey" denecek kadar basit bir konu değil; haddinden fazla ve insanın içini ezecek kadar karmaşık ki bu da O'nun efrâdını câmi', ağıârını mâni', yâni onunla ilgili ve ilintili hiçbirşeyi dışarıda bırakmadan içine alan bir tanımının yapılamayacağını ve binâenaleyh, Milliyetçilik üzerine yazılan her eserin mutlaka noksan olacağını isbata muktedirdir.

Milliyetçilik İle İlgili Kavramlar Kümesi

Milliyetçilik'in, yaygın kanâatin aksine hiç de "işte öyle bir şey" olmadığı ve biânenaleyh, tektip (üniform) ve tektür (homojen) bir târifinin yapılamayacağı, O'nunla alâkalı kavramlarla karşılaşıldığında bir kere daha anlaşılacaktır; sâdece birkaç nümûne: Etnik, sivik, primordial, naif, latent (zımnî), manifest, partizan, eleştirel, banal, militan, emperyalistik, agresif, yırtıcı (predatory), bölgesel (sectional nationalism), küresel, devletçi, milletçi, tepkisel, iyi, kötü, izolasyonist, pozitif, negatif, dönüştürülmüş (transferred), eksiztansiyel, kognitif, ırkçı, dinî/dindar (religious) milliyetçilikler; kültür milliyetçiliği, kriz milliyetçiliği; devlet kurmaya yönelik milliyetçilik, devlet kurtarmaya yönelik milliyetçilik; millîcilik, milletçilik, ulusçuluk, ulusalçılık; dünya milliyetçiliği; Yeni Milliyetçilik (Theodore Roosevelt), Batı Milliyetçiliği, Doğu Milliyetçiliği, Avrupa Milliyetçiliği v.s.

Ezcümle; Milliyetçilik, hiç bir babayığidin — aklından zoru yoksa — "canım işte öyle bir şey" diyerek ceffel kalem bir çırpıda bütün tazammun ve şumûlü ile tanımlamayı taahhüd edebileceği bir "şey" değil; muhtemelen hiçbir zaman da olamayacak. Bu yüzdendir ki, ancak kısmî ve ortalama tanımlara girişilebilir. Bir deneyelim: Milliyetçilik idesinin temelleri öncelikle bir "hissetme", bir "âidiyet" duygusudur; bir olgusal gerçekliktir; yâni O, en azından başlangıç kademesinde "cogito" ile elde edilen, akıl ile inşâ edilen bir sun'î ürün değildir; bir *eksiztansiyel* hâldir. Milliyetçilik, bir âidiyettir, bir sadâkattir, bir aşktır. Aşk'ı kim târif edebilir? Elbette hiç kimse! Aşk, kalbimizde çarpan ve damarlarımızda akan bir "şey"dir; hissedilen ve yaşanan bir "şey"dir; târif edilen bir şey değil.

Denecektir ki "âit olma; ama neye?". İmdi: İnsan önce kendisine âittir; herşeyin merkezinde Ben vardır; sonra derece-derece, kademe-kademe Ben'e yakın olanlar; yâni aynı kökten gelenler, aynı dilden konuşanlar ve ilâahir gelir. Haldûn'un tefekkür dünyasına armağanı olan "Neseb Asabiyesi" ile kastettiği de budur; kendimize yakın olanlara karşı içimizde tabî ve fitrî olarak hissettiğimiz bağlılık! Ben, bütün varlık küresinin merkezine oturur, onun etrafını ilk önce işbu "yakınlar"dan oluşan ve tabakalar hâlinde üstüste yığılan ve aslında büyütülmüş bir Ben'den başkası olmayan "Biz" küresi sarar. Kimdir işbu yakınlar? Aşağıya doğru "yârınki Ben" olan evlâtlarımız, yana doğru kardeşlerimiz, geriye doğru anamız, babamız, atalarımız; onları çevreleyen aynı soydan gelenlerimiz; sonra birlikte inşâ ettiğimiz bütün bir tarihî süreçte aynı müşterekleri paylaştığımız ve kollektif hâfıza ile bizi birbirine bağlayan maddî ve mânevî her şey ve herkes; vatan denen kutlu toprağımızla, dirilerimizle olduğu kadar her ân aramızda yaşayan ölülerimizle birlikte.

Bütün bunsur ve elemanlar, müşterek hâfıza ile ortak bağ kurduğumuz ve tarih içerisinde inşâ ettiğimiz diğer tabakalara doğru yükselir ve "Büyük Biz" küresine ulaşılır; işte bu,

“Millet”tir ve Milliyetçilik denen o pek ele avuca sığmaz, her târif denemesinin zorlanmasına sebebiyet veren vâkıa da bir yandan O’ndan beslenirken diğer yandan O’nu besler.

Ne var ki, işbu hissetme, Milliyetçilik’in ekzistansiyel tabanı olup, ondan sonrası kognitif seviyedir; bir bilinç ürününe terfi etmiş, bir kültürel ve siyasî projeye münkalib olmuş, bir yandan Millet adlı o güçlü ve fakat amorf malzemeye istinad eden ama diğer yandan da onu sürekli olarak yenileyen, inşâ eden, daha rafine, daha vürtüöz hâle getiren Kognitif Milliyetçilik.

Milliyetçilik Yeni Bir İcad mı?

Milliyetçilik’in Sanâyi’ Devrimi’nin bir ürünü olduğu şeklinde sıklıkla dile getirilen iddia, gerçeğin yalnızca bir yanını anlatmaktadır; zîra Milliyetçilik, neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir gerçekliktir. “*Yunanlılarla yabancılar dövüşürse, buna savaş diyeceğiz; çünkü bunlar gerçekten düşmandır birbirine. Yunanlılar Yunanlılarla dövüşürse, Yunan ülkesinde bozukluk, ikilik var diyeceğiz. Bu dövüşün adı da çatışma olacak; çünkü bütün Yunanlılar dosttur aslında*” diyen Eflâtun, veya milletine “*Ey Türk Oğuz Beyleri ve halkı (budunu), işitin! Üstte gök çokmedikçe, altta yer delinmedikçe, ey Türk halkı, senin devletini, törelerini kim yıkıp bozabilirdi?*” diye hitap eden Kültigin ile herhangi bir çağdaş âteşin milliyetçinin manifestosu arasında öz bakımından değil, ancak derece, format ve çap bakımından fark vardır. Milliyetçilik’in bir terim olarak ilk defa 1789’da telâffuz edilip bilâhare ancak 1830’dan sonra sıkça kullanılmaya başlaması bir yanlışlığa yol açmaktadır; ancak, işin doğrusu şu ki, O, *ismen* olarak mevcut olmadan çok önceleri *cismen* mevcuttu; bütün tarih boyunca var olmuştur, bundan sonra da var olmaya devam edecektir. Sanâyi’ Devrimi’nin bu noktadaki yeniliği, Milliyetçilik’e örgütlenme ve kültürel ve siyasî formasyon açısından kazandırmış olduğu ve en yetkin ifâdesine Ulus-Devlet’te ulaşan yeni biçim ve mâhiyeti olmuştur. Milliyetçilik’in Küreselleşme ile birlikte yok olmaya trendine girdiği iddiası da aynı zaaf ile mâlûldür; hakikat hâlde Milliyetçilik zayıflamamakta, hattâ çapı büyümekte ve formatı değişmektedir ve keza, tarihi Milliyetçilik kadar eski olan ve Küreselleşme ile birlikte daha da sıkça anılan ve Milliyetçilik’in en büyük rakiplerinden olan Kozmopolitizm dahi netîce îtibâriyle bütün insanlığı bir tek millete, bütün yeryüzünü de bir tek devlete (Dünya Devleti) dönüştürmeye yönelmiş olan ve zaman-zaman literatürde “dünya milliyetçiliği” (world nationalism) veya “milliyetçilikler birliği” (pan-nationalism) ismiyle de göze çarpan en kapsamlı bir tür milliyetçiliktir. Bu konudaki en dikkat çekici örneklerden birisi de Avrupa Birliği’nin, geleceğini sağlam temellere oturtabilmesi için belirli bir insan modeli [Avrupa İnsanı; mûcidi Edmund Husserl’in verdiği adla “Europäischen Menschentums”] üzerine müesses bir halk ve bir millet (European Nation) ve bu milletin milliyetçiliğini inşâ etmekte olmasıdır.

Milliyetçilik “Kötü” müdür “İyi” mi?

Kötü ve İyi gibi kavramların zihin açısından, birincisi ahlâkî tavır almak, ikincisi de karmaşık konuları basite indirgemek sûretiyle zihin konforu sağlamak olmak üzere iki türlü fonksiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Birincisi “iyi” birşeydir kuşkusuz, zîra ahlâkî bir endîşeye delâlet eder; ikincisi de “kötü” birşeydir kuşkusuz, zîra komplike mes’eleri anlamakta zorlanan bir zihniyet fikdânına delâlet eder. Böyle bir illet ile mâlûl bir dimağın biraz müşkilce bir mes’elede ilk sorduğu suâllerin başında “o dediğin iyi bir şey mi, kötü bir şey mi” klişesi yer alır. Aynı zihin yetmezliği Milliyetçilik gibi “işte öyle bir şey” kabalığı ile tanımlamayacak zorlu mes’elelerde de karşımıza çıkmaktadır: Eğer kötü bir şey ise üstünde

durmaya gerek yok, at gitsin, iyi bir şey ise yine üstünde durmaya gerek yok, tut gitsin. Kimi konforlu zihinlere göre Milliyetçilik mutlak sûrette ve her şekliyle iyidir; kötü ve/ya zararlı hiçbir türü yoktur ve olamaz; tut gitsin. Kimilerine göre sâdece benim milliyetçiliğim iyidir, diğerlerinin üstünü çiz gitsin. Kimine göre de her şekliyle illâ ki ve muhakkak kötü bir şeydir, hattâ en kötü şey; ne AIDS onunla boy ölçüşebilir ne SARS; bir bulaşmaya görsün, zinhar kurtuluş yoktur; önce ateş yükselmesi ile başlar, sonra paranoyalar, halisünasyonlar, sonra ağız köpürerek saldırmalar v.s.; öyleyse at gitsin... hayır, atmak yetmez; çünkü O, bedene hulûl etmiş İblis'tir, en iyisi — tam da Batı geleneklerine uygun olarak — yak gitsin.

Sahi; Milliyetçilik “kötü” müdür “iyi” mi? *Kötü nedir, İyi ne* diye sormadan, derim ki, Milliyetçilik bir realitedir, bir olgudur; ateş gibi; onsuz hayat olmaz ama, iyisi de olur, kötüsü de, her ikisine de istîdâdı vardır; nasıl kullanılırsa öyle sonuç verir. Yani kötülük ve iyilik “içinde” değil “dışında”dır. Milliyetçilik dahi öyledir. Ancak en kötü milliyetçilik, bilâ şekk ü şüphe, 19ncü asırda Avrupa’da vücut bulan ve bu yüzden de Avrupa’nın insanlığa en kötü hediyesi olan saldırgan ve yırtıcı Avrupâî milliyetçiliklerdir.

... aslında, Gellner’in pek haklı tesbîtinde olduğu gibi “yerçekimi gibi önemli ve kapsayıcı bir güç” olan Milliyetçilik, bir olgudur ve her olgu gibi, eleştiriye kapalıdır, eleştirilemez birşeydir. Eleştirilecek olan husus, O’nun nasıl formatlandığı ve uygulandığının yanında, bir de, bilinçsiz ve samimiyetsiz eleştirilerdir.

